

15. ARCHITECTONISCHE EIGENAARDIGHEDEN.

Onder deze rubriek wordt u wegwijs gemaakt in de architectonische bijzonderheden die onze kerk biedt. In onze Sint Christoforuskerk is de inrichting bepaald door het schilderwerk, de beelden, schilderijen en het altaar als een centrale plaats.

Altaar

In de dikke van Dale staat de volgende omschrijving over het woord altaar: Een altaar (van het Latijn altus = hoog) is een tafel uit hout of steen waar rituele handelingen worden verricht, zoals het brengen van offers aan geesten en goden resp. aan God. Outaar en outer zijn synoniemen voor altaar.

In de Katholieke kerk vindt men het altaar in het koorgedeelte; oorspronkelijk verheven offerplaats. In de Christelijke kerk is het een offertafel ter herdenking en viering van het Avondmaal, staande in de apsis van de kerk. Allengs werd het altaar naar de achterwand van het koor of de apsis verplaatst en verschenen meer altaren in de kerk, vaak gewijd aan een bepaalde heilige.
Antiochië in Turkije

Altaar in de Grot van Sint Petrus -

Het altaar bestaat uit een stenen mensa (*altaarblad*) dat door stipes (*stenen poten*) wordt gedragen. Dit is onder Paus Gregorius IX in het jaar 1235 vastgesteld als regel en in 1236 bekrachtigd. Vaste altaren moeten gewijd worden, verplaatsbare gewijd of gezegend.

Een standaard kerkgebouw heeft tenminste één centraal altaar, het zogenaamde hoogaltaar. Het hoogaltaar is met de lengteas van de kerk gericht naar het oosten, de plaats waar de zon opkomt.
Hier wijkt de Sint Christoforuskerk af, omdat het grondstuk waarop de kerk werd gebouwd dit niet toeliet.

Paus Gregorius XI 1170 – 1241

Deze 'oost-oriëntatie' ligt voor de hand, omdat Jezus Christus wordt gezien als de Sol Oriens. Hij is het 'Licht der Wereld', de 'Zon der Gerechtigheid' (Johannes 8, 12; Mal. 3, 20). Het is ook in het oosten dat Jezus volgens de Bijbel zal terugkeren om de levenden en de doden te oordelen : "Want zoals de bliksem vanuit het oosten komt en tot in het westen zichtbaar is, zo zal het zijn met de komst van de Mensenzoon" (Matteüs 24, 17).

Zijaltaren

Een kerk bevat naast het centraal geplaatste hoogaltaar soms ook nog altaren aan de zijkanten van het gebouw. Zijaltaren kwamen in de Middeleeuwen in zwang. Ze werden vaak gebouwd door Gilden of vermogende leken: zij wensten eigen missen, opgedragen aan een eigen altaar. Tot in de vorige eeuw waren zijaltaren in de kerken noodzakelijk, zij het zelden nog voor gilden. Ze waren nodig, omdat tot het Tweede Vaticaans Concilie voor iedere priester de morele plicht gold om dagelijks een mis op te dragen. In grote stadskerken en kloosterkerken kwam het voor dat meerdere priesters tegelijk hun mis opdroegen, ieder aan een eigen altaar. Nog steeds vinden bijvoorbeeld in de Sint-Pieterskerk te Rome meerdere missen tegelijkertijd plaats. In gewone parochiekerken wordt zeer zelden een mis aan een zijaltaar opgedragen. Zijaltaren zijn nu vooral in gebruik als plaatsen van devotie.

Vóór het Tweede Vaticaans Concilie vierde de RK-Kerk de liturgie volgens de bepalingen van het Concilie van Trente. (1545-1563). De mis verliep volgens de zogenoemde 'Tridentijnse ritus': de ritus als voorgeschreven door Trente. Het hoogaltaar diende in die tijd op een verhoging te zijn geplaatst. Natuurlijk had dat een praktische reden: doordat de priester de mis op een verhoogd altaar las, konden alle gelovigen hem goed zien en horen. Zeker zo belangrijk was de symboliek die achter het gebruik van een verhoging stak. De kunstmatige 'altaar heuvel' in het kerkgebouw stelde namelijk de Calvarieberg voor: de berg waarop Christus is gekruisigd. Zo werd duidelijk gemaakt dat de mis verwees naar het Kruisoffer van Christus.

De Tridentijnse ritus schreef ook voor dat op ieder altaar een Kruis met Corpus moest staan, aan weerszijden geflankeerd door kandelaren. Het licht dat op de kandelaren brandde was een teken van het zuivere Licht der Wereld: Christus zelf. Vanwege de grote symbolische betekenis van het licht op het altaar mochten alleen kaarsen van zuivere bijenwas worden gebrand.

Graftombe

In vroeger tijd kan het zijn dat het hoogaltaar de vorm van een graftombe had. Dit herinnerde aan oude gebruiken. In het Romeinse Rijk bestond bij de christelijke gemeenschappen een bijzonder intensieve martelarenverering. Indien het enigszins mogelijk was koos een gemeenschap het graf van een martelaar om als basispunt bij de eredienst te dienen.

Hoogaltaar

In de Sint Christoforuskerk heeft het onderstel van het hoogaltaar ook ooit gediend als graftombe. De opbouw van het hoofdaltaar is vervaardigd en geschonken door de Schagense architect en aannemer Cornelis Nicolaas Vlaming ter gelegenheid van zijn 40 jarig huwelijk met Wilhelmina Snel. De jaartallen 1861 – 1901 zijn in het schilderwerk opgenomen. Cornelis Vlaming liet zichtbaar een tekst aanbrengen: **Altare Privilegiatum Quotidianum Perpetuum.** Vertaald: **Aan dit altaar zijn eeuwigdurende voorrechten verbonden.** Het ontwerp van het hoofdaltaar is van Friedrich Willem Mengelberg, uitgevoerd in eikenhout en gotische stijl. Schilderwerk is van kunstschilder Baars.

Het hoofdaltaar is voor een grootdeel vervaardigd in de werkplaats van Vlaming. Het onderstel is in 1863 aangekocht. De drie bronzen beeltenissen onderin het altaar zijn uit het oude testament en hebben een relatie met het offeren. Links: **Offer van Abel** (Genesis 4). Midden: **Offer van Melchisedek** na een overwinning van Abraham op de vijand (Genesis 14). Rechts: **Offer Abraham die Izaak** wil offeren (Genesis 22). In het tafelblad zijn op 5 punten kruisjes gegraveerd, ter herinnering aan Christus kruiswonden en in het midden van de altaarsteen is een kleine ruimte uitgehakt (circa 15x10x4 cm) waar de Bisschop Mgr. C.J.M. Bottemanne op 22 oktober 1883 de relikwieën van de H. Fortunati en H. Felicitis heeft ingemetseld tijdens de inwijding. Dit staat opgetekend in het Bisschoppelijk Register van Kerkconsecraties. Op de tabernakeldeur is een afbeelding te zien van het Lam Gods, staande op het boek der openbaring, gesloten door zeven zegels. (Hoofdstuk 5 van de Apocalyps of Openbaring van Johannes).

Naast de tabernakeldeur staat links de apostel Petrus met de sleutel van de Hemeldeur en aan de rechterzijde St. Paulus met het zwaard.

Boven op het tabernakel de beeltenis van de gekruisigde Christus.

Daarboven bevinden zich twee beelden groepen welke uit Franse zandsteen is vervaardigd door de Haarlemse beeldhouwer J.P. Maas (1861 -1941). Naar gebruik in die tijd werd het beeldwerk gepolychromeerd d.w.z. geheel in kleuren beschilderd.

Het tafereel aan de evangeliekant stelt de geboorte van Christus voor te Bethlehem en die aan de epistelzijde de H. Familie in de timmermanswerkplaats te Nazareth.

Aan de linker buitenzijde een beeltenis van de H. Catharina. (met tandrad) Deze Heilige was de schutpatrones van Vlaming's dochttertje Catharina Maria Geertrudis, dat op 6-9-1893, op zevenjarige leeftijd, was overleden. Aan de rechter buitenzijde een afbeelding van de H. Cornelis, patroonheilige van de ontwerper van het altaar, Cornelis Vlaming.

Geheel bovenaan bevindt zich tenslotte het beeld van de Goede Herder.

Het tweede altaar: In 1965 werd de kerk aangepast, dit in het kader van de liturgische vernieuwing na het Tweede Vaticaanse Concilie. De kerk kreeg een nieuw natuurstenen altaar waarvan het bovenblad op twee colommen rust en geheel gepolijst is uitgevoerd. Dit naar een ontwerp van architect Richard Blank en vervaardigd uit z.g. Muschelkalk, een steensoort die in Zuid-Duitsland wordt gevonden.

In het tafelblad zijn op 5 punten kruisjes gegraveerd, ter herinnering aan Christus kruiswonden en in het midden van de altaarsteen is een kleine ruimte uitgehakt (circa 15x10x4 cm) waar de Bisschop van Haarlem Mgr. Theodorus Hendricus Johannes Zwartkruis op 27 april 1968 tijdens de inwijding de relikwieën van Martyrium Gorcomiensium, martelaar van Gorkum (1572) en die van onze patroonheilige Sint Christophorus (– 250), heeft ingemetseld. Dit staat opgetekend in het Bisschoppelijk Register van Kerkconsecraties.

Hans van Kampen
Architectuurhistoricus